

*****

מאת הרב ישראל נאה שליט"א

(בס"ד, אנטוורפן. מרחשון תשע"ט [ב])

*****

'חמי' כך שמה של אימיה דרשב"י*

כך מגלה רבינו אביגדור צרפתי

א. בס' 'פירושם ופסקים על התורה' לרבינו אביגדור צרפתי (מבעלי התוספות. פסק סב-ג) מצטט את הירושלמי (שבת טו, ג. עה:): "אמר ר"ח, בדוחק התירו שאילת שלום בשבת וכו' רשב"י, כך חמי אימיה מישתעי סגי, אמר לאימיה: שבתא היום! ושתקא". ומוסיף רבינו אביגדור: "פירוש, כשאמו היתה מדברת בקול גדול, אז אמר לה: אימי שבת היום! והיתה נמנעה מלצעוק בשביל השבת. ו'חמי' היה שמה".

הגירסא בירושלמי שלפנינו

ב. הגירסא בירושלמי שלפנינו כך היא: "רשב"י, כך הוה חמי לאימיה משתעיא סגין, הוה אמר לה, אימא שובתא היא!!!". גירסא זו, מובאת גם ברמב"ן, רשב"א, בר"ן (שבת קיג:) וב'הגה"מ' (שבת פכ"ד ה"ד), ועוד.

ג. הגירסאות לסיפור זה במדרשי חז"ל ובראשונים

- [א]. 'פסיקתא רבתי' (פ"ר כג): "אימיה דרשב"י, כך הוה משתעיא" וכו'.
- [ב]. 'מדרש תנחומא' (בראשית ב): "כי האי דאימיה דרשב"י" וכו'.
- [ג]. 'ויקרא רבה' (שלפנינו) (לד, טז): "כי האי דאימיה דרשב"י, כך הוה" וכו'.
- [ד]. תוספות (שבת קיג:): "כדאמר ב'ויק"ר', 'רשב"י הוה ליה אימא סבתא' [=אמו הזקנה] וכו'. [התוס' לא ציטטו את הרישא של הירושלמי הירושלמי על רשב"י].
- [ה]. 'ראבי"ה' (שבת ס"י קצז. וס"י שנט): "מפורש בירושלמי, 'כהדא אימיה דרב הונא, כך הוה' וכו'.
- [ו]. 'סמ"ג' (עשה ל): "ב'ויק"ר' גרסינן: 'אימיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי'. וכ"ה ב'ספרחסידי' (ס"י קי) וב'תוס' הרא"ש' (שבת קיג:).
- [ז]. 'חידושי ריטב"א' (שבת קיג:): "רשב"י, כך הוה חזי¹ [!] לאימיה דהוה משתעיא טפי בשבת" וכו'.
- [ח]. 'ספר האגודה' (שבת ס"י קלב): "אימיה דר' טרפון" וכו'.²
- [ט]. 'ילק"ש' (ישעיה תצו): "אימיה דרשב"י, כך הוה משתעיא מותר מיליא בשבתא" וכו'.

הגירסא ב'זה"ק'!

ד. הגירסא ב'זה"ק' לכאורה, שלא כרבינו אביגדור. וז"ל ה'זה"ק' (ח"א, לב): "תא חזי, כל אינון עמיקין סתימין דנפקי מגו מחשבה, וקלא נטיל לון, לא אתגליין עד דמלה מגלה לון, מאן מלה, היינו דיבור, והאי דיבור אקרי שבת, ובגין דשבת אקרי דיבור, דיבור דחול אסור בשבת, (וכך הוה עביד רבי שמעון, כך חמי לאימיה דהוה משתעיא, הוה אמר לה, אמא שתוקי, שבת הוה ואסיר!) וכו'.³

טעות?

ה. כל בר בי רב שואל: הרי הביטוי "כך חמי" תרגומו הוא: "כאשר ראה". והרי לא יתכן שאחד מרבותינו מבעלי התוספות יבוא לידי "טעות" זו?

* מאמרנו זה, הוספה על מש"כ בעלון 'עלים לתרופה' (בשנת תשס"ג). כמה ספרים העתיקו מ'עלים לתרופה' בלא להזכיר את שמי.

1. הביטוי "כך הוה חזי" או "כך חזי", לא מופיע בירושלמי. ור' להלן. 2. אולי נתחלף למעתיק בגלל המעשה באמו של רבי טרפון המובא בקידושין (לא:). 3. הסוגריים במקור. אולי הוספת המדפיסים עפ"י הירושלמי הנז"ל ופלא שמעשה זה עם רשב"י ואמו לא הובא בבבלי.

הגירסא שהיתה לפני רבינו אביגדור

ו. "כד הוה חמי", הינו סגנון הירושלמי. הסגנון בבבלי: "כד חזייה"⁴ ומופיע בירושלמי י' פעמים, ותמיד כך: "כד הוה חמי". כ"ז ידוע היה לרבינו אביגדור. אמנם לפניו היתה הגירסא בירושלמי: "כד – חמי אימיה" בהשמטת תיבת 'הוה'. שלא כדרך הירושלמי תמיד, לכן פירש שהכוונה כי 'חמי' היה שמה.

'חמי אימיה' או 'חמי לאימיה'?

ז. הגירסא בירושלמי (שהובא לעיל): "רשב", כד הוה חמי לאימיה – למ"ד בראש התיבה. ואילו לפני רבינו היתה הגירסא בירושלמי: "כד חמי אימיה". לשון זה מוכיח, כי שם אמו היה 'חמי'. למרות שכל לומד מבין, שלא היה צריך להבדיל לכאורה בין הביטוי "חמי לאימיה" לבין הביטוי "חמי אימיה". אלא י"ל, כי לרבינו אביגדור היתה מסורת שכך שמה, ובא להדגיש, שלא נפרש: "כד חמי" היינו, כאשר ראה!

"לשון נופל על לשון" בבבלי

ח. כנראה, ראה רבינו אביגדור כאן גם כעין "לשון נופל על לשון".⁵ דומה למחלוקת הקיימת בין המפרשים אם ביטוי מסויים בחז"ל, הנו 'שם פרטי של אדם' או לאו. לדוגמא:

[א]. רש"י כתב על דברי הגמ' (גיטין פה): "ולורכיה לוי"ו דכדו דמשמע וכדי". וז"ל: "משמע וכדי – כלומר, בולא כלום, באין ספר, כמו 'כדי נסבה' (ר"ה ה.), וכמו 'ואמרי לה כדי' – שם חכם (ב"מ ב.). הלשון: "ואמרי לה כדי", נזכר כ"פ בש"ס, ורש"י לא פירש כלום, רק כאן. והמהרש"ל (ב"מ שם) כתב: "ואמרי לה כדי – נ"ב, בעלמא רגיל רש"י לפירש 'שם חכם' או פי' 'בחנם', כמו 'בכדי', כלומר, שלא נזכר שם אומרו רק סתמא". עכ"ל. נוסף, כי תמיד נתפרש בגמרא הביטוי: 'כדי', היינו, 'שלא לצורך' (רש"י סוטה יט: ועוד ואכמ"ל). ועיי' ב'ערוך' (ערך 'כדי'). לפיכך יש לומר, כי 'לשון נופל על לשון' לפנינו.⁶

[ב]. נדה (נט:): מובא: "אורי ליה ר' אבא לקלא, הלכה כר"י". וברש"י: "לקלא – שם אדם", אבל בתוס' כתבו: "נראה ד'קלא' שם חכם, אבל ל"ג 'לקולא', דמה לו להזכירו". כלומר, מה לו להזכיר להקל בהוראה זו. היינו, יש שגרסו שזה שם פרטי ויש שגרסו "לקולא".

[ג]. תוספות (סוטה יג:): "סמליון – אומר. פיר"ח: אית דאמרי 'מלאך' וא"ד 'שם חכם' – 'ערוך'".
[ד]. תוספות (זבחים נ:): "אמר אמרה – ורבינו שמואל מפרש, אימר אמרת, שמה אתה רוצה לומר ששניהם בעין קדש. ורבינו תם גריס: 'אמי אמרה' ו'אמי' שם חכם. וביבמות (פ.) 'היינו דשמענא ליה לאמי, כל שממעי אמו לקוי'. ובכתובות (מד:), 'אמר רבא, תני אמי' וכו'.

"לשון נופל על לשון" בירושלמי

ט. [ה]. בירושלמי (ביצה יב:): "רבי ליעזר ור' אבא וכו' הורי פיתא לארסקינס בשותבא" וכו'. ובפירוש 'קה"ע' (שם) פירש: "הורו וכו' אדם ששמו פיתא" וכו'. אולם ה'פנ"מ' פירש "הורו לטלטל ולהביא פת" וכו'. הרי לפי 'קה"ע', גם כאן הוא ע"ד לשון נופל על לשון. [ראה גם ב'שינויי נוסחאות' בירושלמי (שם) מהד' ארטסקרול].
[ו]. בירושלמי (כתובות ד. עיי"ש): "רבי אבדומא דציפורי בשם רב חונה משם ויתור מעונה" וכו'. ובפירוש 'קה"ע' ו'פנ"מ' (שם) כתבו "ויתור מעונה – שם חכם". אמנם הגר"ר מרגליות (בס' 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' עמ' כב), הוכיח כי מדברי הרמב"ן (סוף כתובות) משמע דאינו שם חכם, אלא "ויתור על כתובתה". ואולי גם כאן הוי לשון נופל על לשון. [ועיי' בס' הנ"ל שמביא רשימה ארוכה של ביטויים בחז"ל שבהם נחלקו המפרשים, אם הם שם פרטי של אדם או לאו ואכמ"ל].

'שרה' אימיה דרשב"י?

י. בס' 'נחלת אבות' (עמ"ס אבות)⁸ הביא מ'ספר מעשיות' (כת"י). סיפור על הולדת רשב"י. וגם מובא כי שם אמו של רשב"י היה 'שרה'. אולם לא מביא שום מקור לכך.

'חומא' או 'חומה' בתו של רבי איסי

יא. לסיום נזכיר, כי נמצא בחז"ל שם דומה ל'חמי': "חומה", בתו של איסי בריה דרב יצחק (יבמות סד:). ובכתובות (סה.) הגירסא "חומא".

4. כמו: ר"ה (כא.), תענית (כד.), מו"ק (יז.), נדרים (מא.) וסנהדרין (צה.), ועוד. במדרשים גם וגם. ובזה"ק גם: "תא חזי כד". 5. כעין "שעשועי לשון". 6. ועיי' ס' 'יוחסין השלם' ו'סדר הדורות' (ערך 'כדי'). 7. ובירושלמי (ביצה ח. ועוד): "קלה דרומה, עבדיה דרבי יודן נשייא". 8. להגר"י משאש זצ"ל. (ח"ג דרוש קמו).